

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 21.11.2021
Published /Yayınlanma 30.12.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Gül, A.R. (2021). Şiddeti tanımlamak: Geniş tabanlı bir yaklaşım. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(77), 3164-3178.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2875>

Prof. Dr. Ali Rıza GÜL

<https://orcid.org/0000-0002-5194-3223>

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Eskişehir / TÜRKİYE

ŞİDDETİ TANIMLAMAK: GENİŞ TABANLI BİR YAKLAŞIM DEFINING VIOLENCE: A BROAD-BASED APPROACH

Issue/Sayı: 77

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

Bu çalışmada şiddet kavramı muhtevası ve türleri itibariyle ele alınmakta, önceki tanımlar eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirildikten sonra kavramın genel geçer unsurlarından hareketle geniş tabanlı yeni bir tanıma ulaşılmaya çalışılmaktadır. Sözlükte “güç, kuvvet, yiğitlik, sertlik, aşırılık, kabalık, acımasızlık, zorbalık, gaddarlık, saldırı, saldırganlık, tecavüz” gibi anlamlara gelen şiddet kelimesi, teknik bir tabir olarak genellikle “güç ve baskı uygulayarak insanların bedensel veya ruhsal açıdan zarar görmelerine neden olan bireysel ya da toplu hareketlerin tümü” anlamında kullanılmaktadır. Bununla birlikte hem tarif hem de kapsam itibariyle ideolojik, siyasal, iktisadi vb. çeşitli nedenlerle değişkenlik arz etmekte, ikiyüzlü, çifte standartlı ve tutarsız bir karaktere bürünmektedir. Üzerinde uzlaşılan tek nokta şiddetin, kuvvet, kuvvetin amaçlı kullanımı, şiddeti uygulayan, şiddete maruz kalan ve sonuç şeklinde beş maddede toplayabileceğimiz unsurlarının bulunduğudır. Bunlardan hareketle, biz şiddet kavramını “gücün bir kişi, grup veya toplum tarafından insanlara karşı haklı nedenlere dayansın ya da dayanmasın ifrata varacak biçimde kullanılması” şeklinde tanımlayabiliriz. Bizim bu tanımımız, şiddetin kişisel veya toplumsal, fiziksel veya psikolojik, meşru veya gayrimeşru vb. her türünü kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güç, şiddet, terör, zorbalık, çatışma, kaos.

ABSTRACT

In this study, the concept of violence is discussed in terms of its content and types, and after the previous definitions are critically evaluated, it is aimed to reach a broad-based new definition based on the common elements of the concept. The word violence, which means "power, strength, valor, hardness, extremism, rudeness, ruthlessness, bullying, brutality, attack, aggression, rape" in the dictionary, is generally used in the sense of "all individual or collective actions that cause physical or mental harm to people by applying force and pressure" as a technical term. However, it changes for various ideological, political, economic reasons, etc. and gains a hypocritical, double-standard and inconsistent character in terms of both definition and scope. The only agreed point is that violence has elements such as "force, purposeful use of force, a perpetrator of violence, exposed to violence and the result", which we can collect in five items. Based on these, we can define the concept of violence as "the excessive use of power by a person, group or society against people with or without justified reasons". This definition includes all forms of violence, personal or social, physical or psychological, legitimate or illegitimate, etc.

Keywords: Power, violence, terror, tyranny, conflict, chaos.

1. GİRİŞ

Kavramlar kendilerine has özellikleriyle bilinirler. Bir tasavvuru kavram yapan, birbiriyle benzerliği veya yakın ilişkisi bulunan ve bir grup teşkil eden bu özelliklerdir. Bunlar kavramın içeriğini doldurur, ona anlam kazandırır, dünyayı, evreni ve nesnelere anlamamızı, anlamlandırmamızı, onlarla doğru ve anlamlı ilişkiler kurup başa çıkmamızı sağlar. İnsanlar kavramları bu özellikler sayesinde tanıyıp birbirinden ayırırlar. Bununla birlikte kavramlar birbirilerinden her zaman net çizgilerle ayrılmazlar;

bazen bu özelliklerden bir kısmı bazı kavramlarda kısmen veya tamamen ortak olarak bulunabilir. Bu durum kavramlar arasında birleşim ve kesişim noktaları oluşturur.¹

Her kavram gibi terör kavramının da anlam içeriğini oluşturan birtakım özellikler vardır. Terörün tipolojisini ortaya koyan bu özellikler çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Sayıları bakış açılarına göre değişiklik gösterse de bu özellikleri, “zor ve şiddet kullanma, ideolojik olma, örgütlü ve sistemli hareket etme, bilerek, isteyerek ve planlayarak yapma, siyasi amaç taşıma, mevcut otoriteyi zayıflatmayı veya yok etmeyi hedefleme, var olan düzeni bozma, değerleri önemsememe, süreklilik arz etme, acımasız ve merhametsiz bir nitelik taşıma, toplumda yılgınlık ve kaygı yaratma” şeklinde özetleyebiliriz. Bazen araştırmalarda bu özelliklerin daha önemli görülen birkaç tanesi, mesela ilk üç-beşi “terörün unsurları”, diğerleri de “terörün nitelikleri / özellikleri” başlıkları altında ele alınabilmektedir.²

Terör kavramının tipolojisinin belirlenmesinde bütün bu özellik ve unsurların elbette önemli yerleri vardır. Fakat şiddet olgusu temelinden başlayarak onun bütün aşamalarına hakim olan değişmez unsurdur. Farklı bir anlatımla, şiddet terörün varlık nedenidir, olmazsa olmazdır. Diğer bütün özellik ve unsurlarının terör kavramının tanımı için ne kadar gerektiği tartışmalıdır, ama terörün şiddet unsuru içermesi gerektiği hususunda herkes müttefiktir. Bu yüzden literatürde terörün en önemli unsurunun şiddet olduğu belirtilmiştir. Zira terör örgütleri, “silahlı propaganda” adı da verdikleri şiddeti, hedeflerine ulaşmanın önemli ve meşru bir aracı olarak görmektedirler.³ Hatta onların şiddeti vazgeçilemez bir vasıta olarak gördüklerini söylersek abartı yapmış olmayız. Şu halde terörü terör yapan, ne örgütlülüğüdür ne de ideolojisidir; terörün en önemli özelliği / unsuru hiç tartışmasız şiddettir. Bununla birlikte hiçbir şiddet türünün tek başına terör anlamına gelmeyeceğini de unutmamak gerekir.⁴

Bir yandan teröre alet edilmesi, diğer yandan ideolojik, siyasal, iktisadi vb. çeşitli nedenlerle değişken bir karakter kazanması, dolayısıyla da tarifi ve kapsamı üzerinde uzlaşamaması, üstelik tarihsel şartlara ve konjonktüre göre sürekli dinamik kalmak zorunda olan bir yönünün bulunması şiddeti tekrar tekrar incelemeyi gerekli kılmaktadır. Bu makalenin temel konusu şiddet kavramını muhtevası ve türleri itibariyle tartışmak ve önceki tanımları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirerek, genel geçer unsurlarından hareketle geniş tabanlı yeni bir tanıma ulaşmaya çalışmaktır.

2. ŞİDDET KAVRAMININ ETİMOLOJİSİ

Şiddet (شِدَّة) kavramı etimolojik olarak Arapçadır. Büyük dil alimi Halil b. Ahmed (ö. 170/786) bu kelimenin ilk anlamı olarak “sertliği” (الصَّلَابَة) gösterir. Sonra da “yardım, kalbi dirençli / katı / değişmez olma ve açlık / kıtlık” manalarını zikreder. Önemli bir ayrıntı olarak da kelimenin fiil formunda ve *alâ* edatıyla kullanılması halinde (شَدَّ عَلَيْهِمْ شِدَّةً / شَدًّا), “hamle yapma, saldırma, saldırganlık yapma” anlamları kazandığını belirtir.⁵ Cevherî (400/1009’dan önce), “hamle ve saldırganlık” manalarını önceleyerek benzer bilgiler verir.⁶ Firûzâbâdî (ö. 817/1414) de onunla aynı yolu izler.⁷ İbn Manzûr (ö. 711/1311) aynı bilgileri “zor/sıkıntılı/kötü zaman, yiyecek veya geçim sıkıntısı, bağlama(k), yiğitlik, güç ve celâdet (cüretkârlık, sertlik, gözü karalık, korkusuzluk)” anlamlarını ekleyerek tekrar eder.⁸ Diğer büyük Arap dilcisi İbn Fâris (ö. 395/1004) ise, “bir şeyde bulunan potansiyel / güç” (قُوَّةٌ فِي الشَّيْءِ) manasının, bu kelimenin sözlükteki temel anlamını teşkil ettiği, ondan türemiş olan diğer kelimelerin anlamlarının esas itibariyle bu mana ile ilgili olduğu kanaatindedir.⁹

¹ Kavramlar ve özellikleri hakkında bkz. Emine Malatyalı - Kaya Yılmaz, “Yapılandırmacı Öğrenme Sürecinde Kavramlar ve Önemi: Kavramların Pedagojik Açından İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3 Sayı: 14 (ss. 320-32), 2010, s. 321-22; Hakan Dündar - Naciye Aksoy, “Kavram Analizi Stratejisinin Öğrencilerin Kavram Öğrenme Başarısı Ve Hayat Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarına Etkisi”, *İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 21 (ss. 1-27), Temmuz – Ağustos - Eylül 2010, s. 2-3; Nurdan Kalaycı - Melek Çakmak, “Kavram Haritalarının Öğretim Sürecinde Kullanılması”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Sayı: 2 (ss. 571-80), Güz 2000, s. 572.

² Terörün özellikleri hakkında geniş bilgi için bkz. Atilla Yayla, “Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 45, Sayı: 1 (ss. 335-85), 1990, s. 338-42; Sami Selçuk, “Hukukun Terörle Sınarı”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Cilt: 1, Yıl: 2, Sayı: 5 (ss. 57-92), Nisan 2011, s. 64-72; Atilla Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi Bilge Adamlar Kurulu Raporu*, İstanbul: BİLGESAM Yay., 2011, s. 8, 10-11; Komisyon, *Türkiye ve Terörizm*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2006, s. 191-201; Talip Küçükcan, “Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 24 (ss. 33-54), Kış 2010, s. 36.

³ Komisyon, *Türkiye ve Terörizm*, 210.

⁴ Yayla, *Terör ve Terörizm Kavramları*, 341.

⁵ el-Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-'ayn*, thk. A. Hindâvî, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1424/2003, C. II, s. 315.

⁶ İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh tâcü'l-lüga ve sihâh'l-'arabiyye*, thk. A. Abdulfâfir Attâr, et-tab'atü'r-râbia, Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyin, 1990, C. II, s. 492-93.

⁷ Meccü'd-dîn Muhammed b. Ya'kûb el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, Ed. M. N. el-Araksûsî, et-tab'atü's-sâmîne, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1426/2005, s. 291.

⁸ Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem (İbn Manzûr), *Lisânu'l-'Arab*, thk. A. Ali el-Kebîr-M. Ahmed Hasebüllâh-H. Muhammed eş-Şâzelî, Kahire: Dâru'l-ma'ârif, ty, C. XXVI, s. 2214-15.

⁹ Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu'cemü makâyisi'l-lüga*, thk. A. Muhammed Hârûn, Beyrut: Dâru'l-fîkr, 1399/1979, C. III, s. 179.

Klasik dönem filologlarının şiddet kelimesiyle ilgili olarak zikrettikleri anlamların tamamı modern zamanlarda telif edilen sözlüklerde aynen muhafaza edilmektedir. Şu kadar var ki, bu sözlüklerin çoğunda *şiddet* sözcüğünün morfolojik olarak *ifti'âl* ve *tefe'ul* kalıplarına girmiş biçimleri olan *iştîdâd* (اشتداد) ve *teşeddîd* (تشدد) kelimeleri, özellikle de *müteseddîd* (متشدد=şiddet taraftarı, hiddetli, zorba, acımasız, ödünsüz, saldırgan, gaddar) kelimesi dikkat çekici biçimde vurgulanmaktadır.¹⁰ İngiliz Şarkiyatçı Edward William Lane (ö. 1876), bir isim olarak *şiddet* kelimesinin taşıdığı anlamların neredeyse tamamını eserinde zikretmektedir. Onun verdiği bilgiler, Arap dilinde bu kelimenin, “cesaret, yiğitlik, kalp katılığı, cimrilik, stres, baskı, zorluk, kıtlık, fakirlik, geçim zorluğu, sıkıntı, sorun, acı, felaket” gibi gayet geniş bir anlam yelpazesine sahip olduğunu göstermektedir. Onun tespitlerinin ağırlık noktasını ise, “sertlik, zorlama, baskı, şiddet (violence)” ve bunlara yakın anlamlar oluşturmaktadır.¹¹ Bununla birlikte, çağdaş Arapçada kavramsal anlamdaki şiddeti ifade etmek için kahir ekseriyetle *'unf* (عنف=violence) kelimesi kullanılmaktadır.¹² Bazen *ikrâh* (الإكراه=baskı, zorlama, zorbalık, korkutma) kelimesi de bu kelimenin eşanlamlısı olarak gösterilmektedir.¹³

Türkçeye Arapça aslındaki anlamlarının neredeyse tamamını koruyarak giren şiddet kelimesi, Osmanlıca sözlüklerde “sertlik, peklik, katılık, fazlalık, kötü muamele, cezalandırmada aşırı gitme, bir şeyin derecesi (ihtiyacın şiddeti gibi)”,¹⁴ Türk Dil Kurumunun (TDK) *Güncel Türkçe Sözlük*'ünde de “bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğlilik [ileri gitme, ifrat, üstünlük, galibiyet], sertlik, hız, kaba güç, duygu veya davranışta aşırılık” anlamlarıyla karşılanmaktadır.¹⁵

Batı dillerinde şiddet karşılığı olarak Latince “sertlik, düşüncesiz ataklık” anlamlarındaki *violentiadan* gelen *violence* kelimesi kullanılmaktadır. Tarihi süreç içerisinde bu kelime “yaralama veya hasar verme amacıyla kullanılan fiziksel güç” anlamı kazanmıştır. Bu kelimenin “ihlal” anlamındaki *violare* sözcüğü ile de ilişkili olabileceği ileri sürülmüştür.¹⁶ Aynı şekilde, “haşinlik yapma, sert davranış sergileme, duyguları kabaca ifade etme, birine karşı zor kullanma, ona zorla bir şey yaptırma, gelişim süreçlerini engelleme, kişisel özgürlüğü zor yoluyla kısıtlama, bedensel zedelenmeye neden olma, ırza geçme” vb. manalar da şiddet kelimesinin anlamları arasında geçmektedir.¹⁷

Sözlüklerdeki manaları şiddet olgusunun farklı yüzlerini vurgulamaktadır. Bu anlamları topladığımızda görmekteyiz ki, şiddet kelimesi, hem “normalin üzerinde bir gücü ve potansiyeli, hem “bir şeyi normalin üzerinde bir zorlamayla yapma tarzını”, hem de bizzat “normalin üzerine ulaşan zorlamayı” ifade etmektedir. Diğer bir anlatımla, sözlüklerdeki anlamları, şiddetin bir yandan normalin üzerine çıkmanın kaynağı olan güce, diğer yandan bu gücü kullanma biçimine ve bu gücün uygulanmasındaki aşırılığa işaret ettiğini göstermektedir. Güç ve potansiyel doğru biçimde ve iyi amaçlarla kullanılabilir gibi, bunun tam tersi de vaki olabilir. Her ne kadar bu tespitimizden, kelimenin eşit derecede olumlu ve olumsuz çağrışımlara sahip olduğu gibi bir sonuç çıksa da gerçek biraz farklıdır. Anlam alanı itibarıyla şiddet kelimesi hem Arapçada hem Türkçede hem de Batı dillerinde az da olsa olumlu anlamlar içerse bile kahir ekseriyetle zihinlerde olumsuz çağrışımlar yapacak biçimde kullanılmaktadır. Bu durum kelimenin kavramsal kullanımında kendini daha açık göstermektedir.

3. ŞİDDET KAVRAMININ DEĞİŞKEN DOĞASI

Şiddet çok boyutlu bir kavram olup, edebiyattan felsefeye, dinden ahlaka, psikolojiden sosyolojiye, biyolojiden tarihe değin pek çok ilim dalının ilgi alanına girmiştir. Güvenlik, siyaset, idare, hukuk gibi uygulama alanları ise, kapsamlarına giren görevler gereği bu kavramla çok daha fazla ilgilenmişlerdir. Neticede, bilim adamı, düşünür, gazeteci gibi bilgi ve fikir üreten kişiler veya siyasetçi, idareci, hukukçu, asker, polis gibi toplumun nizamından sorumlu olan çevreler, çeşitli bakış açılarından hareket

¹⁰ Luvîs Ma'lûf el-Yesû'î, *el-Müncid fi'l-lüga ve'l-edeb ve'l-ulûm*, et-tab'atü't-tâsiate aşra, Beyrut: el-Matba'atü'l-kâsûlikiyye, 1956, s. 378; Ahmed Rıza, *Metnü'l-lüga mevsûa lügaviyye hadise*, Beyrut: Mektebetü dâri'l-hayât, 1378/1959, C. III, s. 290; İbrâhîm Mustafâ vd., *el-Mu'cemü'l-vasîl*, et-tab'atü'r-râbia, Kahire: Mektebetü'ş-şurûk ed-devliyye, 1425/2004, s. 475-76; E. William Lane, *An Arabic-English Lexicon*, Beirut: Librairie du Liban, 1968, C. IV, s. 1517-19; W. Thomson Wortabet, *Wortabet's Arabic-English Dictionary*, et-tab'atü'r-râbia, Beirut: Librairie du Liban, 1983, s. 301-02.

¹¹ Lane, *An Arabic-English Lexicon*, IV, 1518.

¹² Cemil Salîbâ, *el-Mu'cemü'l-felsefi*, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-Lübânî, 1982, C. I, s. 694, II, s. 112; Komisyon (Mektebü'd-dirâsât ve'l-buhûs), *el-Kâmûs Arabî-İnkilîzî el-mustalahâtü'l-ilmîyye (The Dictionary Arabic-English scientific terms)*, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003/1424, s. 631.

¹³ Ahmed Zeki Bedevî, *Mu'cemü mustalahâtü'l-ülûmî'l-ictimâiyye İnkilîzî-Fransî-Arabî*, 2. Baskı, Beyrut: Mektebetü Lübânî, 1982, s. 441.

¹⁴ Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1317, s. 771-72; Muallim Nâcî, *Lügat-i Nâcî*, İstanbul, yy, ty, s. 497.

¹⁵ TDK, *Güncel Türkçe Sözlük* (<http://www.tdk.gov.tr/>), 25.10.2014).

¹⁶ Douglas Harper, *Online Etymology Dictionary*, “violence” maddesi, (http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=violence&searchmode=none 12.06.2014).

¹⁷ Necmettin Özerkmen – Haydar Gölbaşı, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt 8, Sayı: 15 (ss. 23-37), Mart 2010, s. 26; Sezer Ayan, “Şiddet ve Fanatizm”, *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2 (191-209), 2006, s. 196.

ederek, bazen işin içine kendi konumlarının gereklerini de katarak birbiriyle yakın ya da zıt pek çok şiddet tanımı geliştirmişlerdir. Genel bir bakışla bunları, şiddete biri menfi, diğeri müspet anlam yükleyen, bir başkası da nötr kalan tanımlar olmak üzere üç grupta mütalaa etmek mümkündür.

Mevcut siyasal, sosyal ve ekonomik sistemlerin, sömürge yönetimlerinin veya yürürlükteki sistemin ancak karşı şiddetle ortadan kalkabileceğini, yeni bir düzene ancak şiddet yoluyla geçilebileceğini savunan çevreler, sözcüleri Marksistler, sendikalistler ve faşistler kendilerinin uyguladıkları şiddeti sahip oldukları ideolojileri ve meşruiyet anlayışları doğrultusunda meşru görürler, hatta bununla da kalmayarak yüceltirler.¹⁸ Biraz önce de belirttiğimiz gibi, terör örgütleri, kendilerinin şiddet eylemlerini, hedeflerine ulaşmanın meşru bir vasıtası, propaganda yapmanın önemli bir aracı ve mevcut düzeni değiştirmenin kaçınılmaz bir yöntemi olarak görürler; gerçekleştirdikleri şiddet eylemleri ile topluma korku salmayı, halkta bıkkınlık ve yılgınlık duygusu oluşturmayı, devlete olan güveni sarsmayı ve kaos ortamı yaratmayı hedeflerler.¹⁹ Biz bu görüşlere, mevcut düzeni korumak için başvurulan, meşru yöntemlerin dışına taşan ve insan haklarını ihlal eden resmi şiddeti de ekleyebiliriz.

Birçok türünü neticede terör kelimesi ile ifade edebileceğimiz eylemleri meşrulaştırmak için ortaya konan şiddet analizleri kabul edilebilir nitelikte değildir. Çünkü her çevrenin kendi şiddetini olumlu görmesi, kaba kuvvetten, sonu gelmez çatışma ve kaostan öte bir anlam taşımaz. Ayrıca kabul gördüğü takdirde, bu tariflerin, çifte standart ve tutarsızlıkların önünü de olabildiğince açacağı aşıkardır.

Şiddet kavramına olumsuz anlam yükleyen analizlere gelince, bunları birkaç grupta mütalaa etmek mümkündür. Bunların en yalın olanı sertlik, baskı ve kaba kuvvet üzerinden yapılan tariflerdir. Kuvvet tabanlı tanımlarda, –özetle- güç ve baskı uygulayarak bir kişiye, topluluğa veya topluma isteği dışında bir şey yaptırmak şiddet olarak değerlendirilmektedir. Şiddet olayları ise insanları sindirmek, korkutmak için yaratılan olay ya da girişimler olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, saldırıdan işkenceye ve öldürmeye varıncaya kadar pek çok zarar verici eylem şiddetin örnekleri arasında zikredilmektedir. Yerine göre, başkasının mallarına verilen zararlar da bu çerçeveye dahil edilebilmektedir.²⁰ Çeşitli tariflerde bu genel çerçeve, tabii ki az veya çok farklılaşabilmektedir.

Fransız Akademisi Sözlüğü'nün 1835 tarihli baskısında şiddet için “Gücü ortak hukuka, yasalara ve özgürlüğe karşı kullanmaktır.” şeklinde bir tarif verilmektedir.²¹ Yapıldığı döneme göre başarılı görülebilecek bu tanım, şiddetin bütün boyutlarını kapsamaması sebebiyle günümüz için yetersiz görünmektedir. Bununla birlikte dinamik yapısının kazandırdığı esneklik, bu tanımları kendinden sonraki gelişmelerin doğurduğu yeni şiddet türlerinden bir kısmını kapsamaya elverişli hale getirmektedir. Bu sebeple de yeni bir tarif geliştirilirken dikkatlerden uzak tutulmayacak kadar ehemmiyeti haizdir.

Türk Dil Kurumu'nun *Büyük Türkçe Sözlük*'ünde şiddet, “Karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma.” biçiminde tanımlanmaktadır.²² TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun raporunda da benimsenen bu tanım,²³ şiddetin sınırlarını hem uygulayan hem de uygulanan açısından oldukça belirginleştirmektedir. Ne var ki bu tanım, şiddeti sırf somut öğelerle sınırlandırması, kaba kuvvete indirgemesi, oldukça sınırlı bir alana hapsedmesi, sanal şiddet gibi yeni şartların doğurduğu şiddet türlerine kapalı olması, aynı görüşte olanların birbirine karşı kaba kuvvet kullanmalarının şiddet kapsamına girmediğini ima etmesi gibi eleştirilebilir olumsuzluklara sahiptir.

Çeşitli eserlerde yer alan bu temel bilgilerden sonra şiddet kavramının tanımını gerekçelendirerek yapan bazı bilim ve fikir adamlarının görüşleri üzerinde durmak istiyoruz. Bu noktada öncelikle John Dewey'in (ö. 1952) görüşlerine değinmemizin isabetli olacağını düşünüyoruz. Dewey tanımını, kuvvetin negatif ve pozitif kullanımından hareket ederek yapar. O, öncelikle kuvveti (*force*), güç (*power*) veya enerji, zorlayıcı kuvvet (*coercive force*) ve şiddet (*violence*) şeklinde üçe ayırarak analizine başlar. Bu ilk aşamadan sonra tanımlama safhasına geçer. Ona göre, güç ya da enerji, hedefleri gerçekleştirme ve yapma kapasitesidir. Şiddet, kuvvetin yanlış kullanımınıdır; gücün amaçları gerçekleştirilmemesi, aksine bozması ve parçalaması durumudur. Zorlayıcı ya da baskılayıcı kuvvet ise,

¹⁸ Artun Ünsal, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, *cogito üç aylık düşünce dergisi*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., Sayı: 6-7 (ss. 29-36), Kış-Bahar 1996, s. 30; Faruk Kocacık, “Şiddet Olgusu Üzerine”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1 (ss. 1-7), 2001, s. 2.

¹⁹ Komisyon, *Türkiye ve Terörizm*, 210.

²⁰ Ünsal, *Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi*, 29-30; Özerkmen - Gölbaşı, *Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet*, 24.

²¹ Académie Française, *Le Dictionnaire de l'Académie Française*, Sixième édition, Paris: Institut de France, 1835, Tome 2, “Violence” maddesi, s. 939.

²² TDK, *Güncel Türkçe Sözlük* (<http://www.tdk.gov.tr/>, 25.10.2014).

²³ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, *Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu*, Raporun bilimsel danışmanı ve yazarı: Dr. M. Cem Toker, TBMM: Ankara, 2013, s. 26.

enerji olarak kuvvet ile şiddet olarak kuvvet arasında bir konum işgal eder.²⁴ Dewey, bina yapmak, yol ve köprü inşa etmek gibi doğayı insanın hizmetine sunacak biçimde dönüştürme eylemlerinin, şiddet ile şiddetsizlik arasında kalan “baskılayıcı kuvvet kullanımı” olduğu, dolayısıyla şiddetle alakasının bulunmadığı görüşündedir.²⁵ Çünkü kuvvet kullanımı ile şiddet her zaman aynı şeyler değildir. Nitekim konunun uzmanları bu ayırımı dikkat çekmişler, ameliyat, diş tedavisi vb. tıbbi uygulamaları “kuvvetin şiddetsiz kullanımı” şeklinde nitelendirmişlerdir.²⁶

Dewey’in analizi kuvvet ile şiddet arasında dikkate değer bir ilişki kurarak iyi bir başlangıç noktası yakalamasına rağmen bizi tatminkâr bir tarife ulaştırmıyor. Onun tarifine, dar çerçeveli olması ve şiddeti fiziki / maddi eylemlere indirgemesi, “kuvvetin yanlış kullanımı, gücün amaçları gerçekleştirememesi” gibi ifadelerin sınırlarının haddinden fazla muğlak olması, gücün her türlü yanlış kullanımını şiddet kapsamına alırken diğer kavramları görmezden gelmesi, dolayısıyla kavram kargaşasına sebebiyet vermesi, şiddetin şekilsel unsurunu görmezden gelmesi, yani, kuvvetin yanlış kullanımından kaynaklandığı kesin olmamakla birlikte onunla aynı şekilsel niteliklere sahip örnekleri şiddet kapsamında görmemesini gerekçelendirememesi gibi noktalardan önemli eleştiriler yöneltilebilir. Keza Dewey’in tarifi, fiziki şiddetle aynı sonucu doğuracak nitelikteki tehditleri dışarıda bırakması itibariyle de eleştiriye açıktır. Bazı araştırmalarda böylesi olumsuzlukları kısmen veya tamamen aşmayı hedefleyen tarifler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede bir tanım geliştirmeye çalışan Allan Back, şiddeti kuvveti (*force*) çağrıştıran bir kelime olarak görür ve saldırı (*aggression*) kavramı kapsamında inceler. O, sadece canlı faillerin, insanların ve hayvanların amaç-yönelimli davranış yetisine sahip olduklarını ve saldırganca davranabildiklerini dikkate alarak tanımını geliştirir. Ona göre en kısa tanımıyla saldırganlık, amaçlı bir zor kullanımıdır. Onun şiddet için verdiği tam tanım ise, “vücuda zarar verici ya da kişinin özgürlüğüne kuvvetlice müdahale edici fiziksel kuvvet kullanımı” şeklindedir. Tanımından da anlaşılacağı gibi, Back şiddeti saldırı üzerinden betimlemekte, fiziksel kuvvetin uygulanması, eylemin amaçlı olması, vücuda zarar verici veya kişinin özgürlüğüne müdahale edici nitelik taşıması ile sınırlanmaktadır. O, bu sonuca varırken, şiddetin kendi içsel karakteri ile değil, etkileri ile ölçülmesi gerektiği noktasından hareket etmektedir. Tanımında yer vermese de Back, şiddetin moral bir bileşen içerdiğini, pejoratif anlamda ahlaki olarak yanlış bir seçim olduğunu, daha açık bir anlatımla ahlak dışı olarak tanımlanabileceğini düşünmektedir.²⁷ Böylece Back, dar kapsamılığı bakımından eleştirilebilecek analizinde şiddeti ahlaki açıdan sorgulamakla isabetli bir iş yapmış olmaktadır. Ne var ki, şiddetin her türünü ahlak dışı görmesi hayatın gerçekleri ile bağdaşmamaktadır.

Söz bu noktaya gelmişken Wade’in (ö. 1987) görüşlerine de değinmemiz yerinde olacaktır. Wade, zorlama / icbar etme (*to force*) ile şiddet uygulama (*to do violence to*) fiilleri arasındaki farklılığa dikkat çekerek konuya girmektedir. Ona göre, bir babanın çocuğunu saygılı davranmaya zorlaması veya kanunun hukuka aykırı eylemleri cezalandırması ahlak dışı değildir. Oysa bir kişiye şiddet uygulamak –ki, bunda zorlama da vardır- o kişiyi yaralar veya haklarını ihlal eder; bu yüzden de ahlak dışıdır. Bu anlamda şiddet, zarar verici, ihlal edici ve tecavüzkâr olup, fiziki olarak uygulanabileceği gibi, psikolojik olarak da uygulanabilir.²⁸ Böylece Wade, bir yandan icbar ile şiddeti birbirinden ayırarak kavram kargaşasının önüne geçerken, diğer yandan psikolojik yönünü vurgulamak suretiyle şiddetin kavramsal anlamını genişletmektedir. Bununla birlikte, onun icbar diye nitelendirdiği olguların şiddet olarak nitelendirdiği olgulardan şekilsel olarak herhangi bir farkının bulunmadığını söylemeliyiz.

Şiddeti etik alana çekerek tartışan diğer bir bilim adamı da R. Paul Wolff’tur. Wolff, kuvveti nötr bir kavram olarak görürken, şiddeti ahlaki açıdan onaylanamayacak bir eylem olarak değerlendirmektedir. Wade gibi o da şiddeti bedene kuvvet uygulama ile sınırlamanın doğru olmadığını savunmaktadır. Böylelikle fiziki şiddet tanımının yetersizliğine ilişkin önemli bir saptama yapmış olmaktadır.²⁹

²⁴ Charles F. Howlett, “John Dewey and Peace Education”, *Encyclopedia of Peace Education*, Teachers College, Columbia University, 2008; Yücel Dursun, “Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 2011 Güz, Sayı: 12 (ss. 1-18), s. 5.

²⁵ Dursun, *Şiddetin İzini Sürmek*, 5.

²⁶ Daniela Yvette Fernández Gómora, *The Concept of Violence and the Contentious Politics of Legitimacy: Implications for International Relations Theory and Practice*, Tesis profesional presentada, Universidad de las Américas Puebla (Meksika) Departamento de Relaciones Internacionales y Ciencias Políticas, 2008, Chapter I (http://caterina.udlap.mx/u_dl_a/tales/documentos/lri/fernandez_g_dy/capitulo1.pdf 22.12.2014); Newton Garver, “What violence is”, *The Nation*, June 24 (pp. 819-22), 1968; Dursun, *Şiddetin İzini Sürmek*, 5.

²⁷ Allan Back, “Thinking Clearly About Violence”, *Philosophical Studies*, Vol. 117, No. 1/2 (pp. 219-230), Netherlands: Kluwer Academic Publishers, Jan., 2004, p. 220-21; Dursun, *Şiddetin İzini Sürmek*, 6-7.

²⁸ Francis C. Wade, “To force and to do violence to”, *The Journal of Value Inquiry*, Volume 9, Issue 3 (pp 175-185), 1975, p. 175-76.

²⁹ Dursun, *Şiddetin İzini Sürmek*, 7.

Vittorio Bufacchi ise şiddet fenomeninin kendisini başta kuvvet üzerinden göstermesinin veya tanımının soyut değil de somut olması arzusunun şiddet ile kuvvet arasında ilişki kurulmasına yol açtığını, halbuki bunun literatürde en çok tartışılan konu olduğunu belirtir. Kuvvet tabanlı tanımda şiddet, kasıtlı, planlı, zarar verici, yıkıcı ve muhatabın istemediği enerji ve kuvvet kullanımından ibarettir. Bufacchi, esas itibarıyla Dewey'e dayanan bu tanımları yalnızca fiziki şiddetle sınırlı kaldığı için minimalist yaklaşım olarak değerlendirip eleştirdikten sonra, Steger'a dayanarak, şiddetin hem fiziki hem de psikolojik türlerinin bulunduğunu söyler. Sonra da terörizm, sivil itaatsizlik, soykırım, savaş ve devrim gibi siyasi şiddetin birçok farklı formunu içeren tanımda felsefi araştırmaların göz ardı edildiğini, halbuki buna ihlali de eklemek gerektiğini, böylece sınırları daha geniş bir tanıma ulaşabileceğini ileri sürer. Çünkü ona göre, bu iki yaklaşım şiddet kavramının iki farklı yönünü oluşturmaktadır.³⁰

Şayet şiddet ihlal üzerinden tanımlanacaksa, o zaman ihlal edilen şeyin ne olduğunu ve bunun şiddet bakımından ne anlama geldiğini de açıklamak gerekir. Şiddet eyleminde moral öğenin ihlal edildiği hususunda önemli oranda görüş birliği vardır. Onun yanı sıra kimine göre eylem mağdurunun hakları, kimine göre insan hakları, kimine göre de kurallar ihlal edilmektedir. Şiddet tanımını bu ihlal olgusu üzerine bina edenlerin sayısı az değildir. Biz bunlardan yalnızca Newton Garver'in görüşlerine temas etmekle yetineceğiz.

Garver, önce Dewey'inkine benzer argümanlara dayanarak, insani ilişkilerde kuvvet ile şiddetin aynı anlamda olmadığını ileri sürer, buradan hareketle kuvvet temelli şiddet tanımını eleştirir ve şiddetin kuvvetten ziyade fikirle ilişkili olduğu tespitini yapar. Hemen peşinden de şiddet olgusunda kişiselliğe ait olan hakların, yani kişi haklarının ihlal edildiğini, bu yüzden tanımın bu ihlal üzerinden yapılması gerektiğini savunur. O, kişi haklarının, biri beden, diğeri saygınlık olmak üzere iki yönlü olduğu kanaatinde. Şiddet fenomeninde kişinin hem vücuduna hem de saygınlığına yönelik hak ihlali vardır. Garver, hak ihlali yapanların, kişiler veya kurumlar olabileceğini, hakları bu failerin açık ya da gizli biçimde ihlal edebileceğini belirtir. Böylece ikisi kişisel (açık veya gizli kişisel şiddet), ikisi de kurumsal (açık veya gizli kurumsal şiddet) olmak üzere dört türlü şiddet bulunduğunu ileri sürer. Açık kişisel şiddete soygun, tecavüz ve öldürmeyi; açık kurumsal şiddete savaş ve isyanı; gizli kişisel şiddete saygınlık ihlali ve korkutmaları; gizli kurumsal şiddete kölelik, kolonyal baskı ve getto hayatını örnek gösterir.³¹ Bazen yapısal şiddet de denilen kurumsal şiddet, insanların sosyal düzenlemelerden zarar görmesi şeklinde formüle edilebilir. İhlal kavramı bir yandan bize örtülü şiddet eylemlerini anlama ve açıklama imkanı sunarken, diğer yandan şiddete geniş bir tanım kazandırmaktadır.³²

Eğer şiddette ihlal edilenin genel olarak hak, özel olarak da insan veya kişi hakkı olduğu iddia edilecekse, evvela hakkın veya hakların ne olduğunun belirlenmesi, sonra ihlal formlarından hangilerinin şiddet kapsamında görülmesi gerektiğinin ortaya konulması, en sonunda da bunlara dayanarak şiddet için bir tarif geliştirilmesi gerekir. Sınırlar, tamamen olmasa bile, bir tarif için yeterli olacak derecede belirlenmediğinde, belirsizlik, kaos ve kavram kargaşası kaçınılmazdır. Gerçekten çoğu kere göreceli bir durum arz eden sınır meselesinde çerçeve –hak ve ihlal kavramları hakkındaki tercihlere bağlı olarak- dar tutulabileceği gibi, geniş de tutulabilir, hatta iyi bir kıvam da yakalanabilir. Şiddet hak ihlali zemininden hareketle tarif edilecekse, o zaman bu seçeneklerden sonuncusunun amaçlanması gerektiği, ilk iki durumun ise eleştiri konusu olacağı aşikârdır.

Sözgelimi, Betz, Garver'i şiddet (*violence*) kelimesini bazı yönlerden güç (*force*) kelimesi ile eşanlamlı olarak algıladığı için, daha açıkçası şiddeti ihlale neden olan güç kullanımıyla eşitlediği için eleştirir. Betz'e göre Garver'in tanımı muğlaktır; çünkü şiddette çığnayan hakların neler olduğu konusunda bir uzlaşma bulunmamaktadır. Ayrıca onun tanımı, bir yandan şiddetin özel türleriyle ilgili olup eksik kalırken, diğer yandan zihinsel veya psikolojik eziyetin o kadar çok formunu içeriyor ki, neticede kişilerin birbirlerine karşı yaptıkları her tür yanlış, işledikleri her tür suç ve kötülük şiddete giriyor, neticede geriye şiddet olmayan sosyal hata kalmıyor. Garver'in, aşağılama, beyin yıkama, endoktrinasyon (eleştiri ve tartışma kabul etmeme), korkutma gibi gizli veya görünmeyen şiddet türlerine getirdiği yorumlarda bu açıkça görülüyor. Oysa bütün hatalar şiddet hataları değildir, bütün kötülükler de şiddetle yapılan kötülükler değildir.³³

³⁰ Vittorio Bufacchi, "Two Concepts of Violence", *Political Studies Review*, vol 3 (pp. 193-204), 2005, p. 195-99; Vittorio Bufacchi, *Violence and Social Justice*, New York: Palgrave Macmillan, 2009, s. 6; Dursun, *Şiddetin İzini Sürmek*, 6.

³¹ Garver, *What violence is*; Dursun, *Şiddetin İzini Sürmek*, 7.

³² Dursun, *Şiddetin İzini Sürmek*, 9.

³³ Joseph Betz, "Violence: Garver's Definition and a Deweyan Correction", *Ethics*, Vol. 87, No: 4 (pp. 339-351), July 1977, p. 339-42; Dursun, *Şiddetin İzini Sürmek*, 8-9.

Betz'in son açıklaması şiddet ve hataya ilişkin olarak yapılan önemli bir saptamadır.³⁴ Çünkü onun bu ifadesi, şiddeti tarif ederken ihlali aşan durumlara da işaret etmektedir. Nitekim şiddette ihlali aşan bir durum bulunduğunu, bunun da olumsuzlama olduğunu, dolayısıyla şiddetin olumsuzlama ekseninde anlaşılması ve tanımlanması gerektiğini savunan düşünürler bulunmaktadır.³⁵ Bu düşünürlerin açıklamaları oldukça dikkat çekici olmasına ve şiddetin olumsuz yönünü göstermesine rağmen, sırf düşünce olarak kalmaya mahkum görünmektedir. Çünkü kabul etmek gerekir ki olumsuzlama kavramı ihlalden daha muğlak, daha geniş ve istismara daha açıktır. Olumsuzlama üzerinden yapılacak şiddet tanımları bu mahzurları fazlasıyla taşıyacaktır. Tanımı meşruiyet üzerine kurgulamak bu mahzurları azaltma potansiyeline sahiptir.

4. GENİŞ TABANLI BİR TANIM

İster kuvvet ister ihlal, isterse olumsuzlama temelli olsun, şiddetin tarifine ilişkin problemler yukarıda zikrettiklerimizle sınırlı değildir. Şiddeti, sırf belli ideolojik grupların yaptığı eylemlerini meşru göstermek amacıyla yapılan tariflerin ise, iler tutar bir tarafı yoktur. Zikrettiğimiz tariflerin tamamında görülen ortak problem, şiddet olgusuna ya tamamen müspet ya da tamamen menfi anlamlar yüklemeye çalışmalarıdır. Oysa şiddet olgusunun olumsuz türleri bulunduğu gibi, olumlu olanları da vardır. Daha çok kaba kuvvet kullanılarak uygulandığı için şiddet kendini algılara olumsuz yüzüyle göstermektedir. Onun doğasından kaynaklanan bu durum yadırganmamalıdır. Ayrıca bu bizi tanımlama yaparken de yanılmamalıdır.

İzah etmeye çalıştığımız bu iki yönüyle şiddet hayatın bir gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Şu halde önemli olan, şiddeti tamamen olumsuzlamak veya olumsuzlamak değil, meşruiyet zemini üzerinden hareketle, onu olumlu ve olumsuz türleriyle ele almaktır. Yukarıdaki bazı tanımlamalarda böyle bir bakış açısını sezinlemek mümkündür. Bazı müellifler, toplumsal düzen ve düzenlemeler için kullanılabileceğinden hareketle şiddetin olumlu ve meşru biçimleri bulunduğunu açıkça söylerler. Mesela Hobbes'a (ö. 1679) göre, devlet şiddeti anarşinin önlenmesi için gereklidir. Riches, sosyal yapı ile şiddet arasındaki ilişkiyi etki ile fırsat arasındaki ilişkiye benzetir; şiddetin sosyal ve kültürel bir kaynak olma niteliğini oluşturan üç ana öge olduğunu varsayar; bunları, a) caydırma, karşıt taraf ve grupları bir arada tutma, b) çatışmaları önleme, uzlaşmayı sağlama, c) bunları gerçekleştirmek için kaynak ve bilgi donanımına (yani sosyal öğrenmeye) yöneltme şeklinde sıralar. Weber'in (ö. 1920) düşüncesinde devlet, "belli bir arazi içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulduran insan topluluğudur."³⁶

Biraz sonra değineceğimiz türleri de şiddetin meşru olanlarını içermektedir. Sözelimi, savaş bir şiddet biçimi olup, meşru ve gayrimeşru türleri mevcuttur.³⁷ Keza, suçluları cezalandıran, kişisel hak ve hürriyetlerini kısıtlayan hukuki tasarruflarda şiddetin olumlu anlamları görülebilir. Öte yandan bazı toplumlarda şiddetin meşru görüleni ile gayrimeşru görülenini birbirinden ayıran algılar mevcuttur.³⁸ Yukarıdaki analizlerin büyük çoğunluğu meşru şiddet şiddet olarak isimlendirmez. Fakat şiddetin meşru olanı ile olmayanı arasında şekilsel olarak herhangi bir fark yoktur. Üstelik gerek Arap dilindeki gerek Batı dillerindeki gerekse Türkçedeki sözlük anlamları, şiddetin iki türünü de kapsar niteliktedir.

Şiddet kavramının bu iki yönü biyoloji, psikoloji, psikiyatri ve sosyoloji gibi bazı disiplinler tarafından farklı açılardan, özellikle de sebepler üzerinden yapılan analizlerde de görülmektedir. Sözelimi, biyolojik yaklaşım, şiddet davranışının temelinde genelde beyin işleyişine bağlı olarak kimyasal ve hormonal etkileşimleri görmektedir. Bu yaklaşımda şiddet tutumları; diyetler, alerjiler, hormonal dzensizlikler, testosteron gibi bio-kimyasal faktörler, beyin bozuklukları ve tümör gibi nöropsikolojik faktörler ve XYY sendromu gibi genetik faktörler üzerinden analiz edilmektedir. Psikolojik ve psikiyatrik yaklaşım şiddet fenomenini; bireyin zihinsel süreci, psikopatolojik sendromlar, iç güdüsellik, egosantrizm, rijitlik, hiperaktiflik, zeka düzeyi, zihinsel rahatsızlıklar, kişilik bozuklukları ve sinirlilik gibi kişilik özellikleri ekseninde açıklamaktadır. Sosyolojik yaklaşım ise, şiddet eylemini –genellikle- yaşam biçimini belirleyen değerler yapısı, toplumsal ve kurumsal yapı, sosyalleşme süreci ve bireyler arası ilişkiler biçimi üzerinden analiz etmektedir. Kriminoloji literatürüne bakıldığında da şiddet davranışının; aile, eşitsizlik, sosyal sermaye, işsizlik, yoksulluk, sosyo-ekonomik statü, sınıf, kültür veya

³⁴ Dursun, *Şiddetin İzini Sürmek*, 9.

³⁵ Geniş bilgi için bkz. Dursun, *Şiddetin İzini Sürmek*, 10-15.

³⁶ Adnan Gümüş, "Şiddetin Nedenleri", *Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu* (ss. 39-92), Ankara: Eğitim Sen Yayınları, 2006, s. 67-68.

³⁷ Gerald Runkle, "Is Violence Always Wrong?", *The Journal of Politics*, Vol. 38, No. 2 (pp. 367-389), May 1976, p. 372-73; .

³⁸ Kocacık, *Şiddet Olgusu Üzerine*, 4.

şiddet alt-kültürü, ateşli silahlar ve kitle iletişim araçları gibi çok sayıda değişken üzerinden çözümlenmeye çalışıldığı görülmektedir.³⁹

Şiddetin nedenleri elbette bunlarla sınırlı değildir. Bunlardan başka şiddet kavramı, “nüfus ve yaşam mücadelesi, bencillik, sinizm, ekonomik çıkar çatışması, gelir paylaşımında yaşanan gerilimler, iktidar mücadelesi, hakimiyet sağlama, takıntı, travma, hoşnutsuzluk, tedirginlik, korku, öfke, yoksulluk, saldırı, savunma, kategorileştirme, ırkçılık, korku (fobi), rekabet, otoriterlik, hegemonya kurma, cinsellik, önyargı, çevre, kültürel farklılık, işsizlik, adaletsizlik, ayrımcılık, sınıflaşma, güvensizlik” gibi pek çok neden üzerinden de analiz edilebilir.⁴⁰ Şiddet olgusunun farklı disiplinler tarafından çözümlenmesi, onun hem çok boyutlu ve kompleks bir karakteristiğe sahip olduğunu, hem de çok fazla sebebinin bulunduğunu gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte bu çözümlenmelerin şiddet kavramını tarif etmeyi amaçlamadığı açıktır.

Buraya kadar şiddet kavramını farklı analizler üzerinden tanımlayan tarifleri ele aldık. Bunların dışında elbette pek çok tarif daha bulunmaktadır. Ülkemizde yaygın olarak atıf yapılması hasebiyle bir tarife daha değindikten sonra bu bahsi kapatmak istiyoruz. Genel kabule göre şiddet, “Güç ve baskı uygulayarak insanların bedensel veya ruhsal açıdan zarar görmesine neden olan bireysel ya da toplu hareketlerin tümüdür.”⁴¹ Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) yayınladığı eserlerde 1996 yılından beri kullanılan şiddet tanımına atıfla oluşturulan bu tarif,⁴² sorunsuz görünmekle birlikte, önemli eksikliklere ve belirsizliklere sahiptir. Tarifin aslı şöyledir: “Fiziki kuvvet veya gücün, tehdit veya fiilin, kendine, başka bir kişiye, bir gruba ya da topluma karşı, yaralama, ölüm, psikolojik zarar, gelişim bozukluğu veya mahrumiyet ile sonuçlanan ya da sonuçlanma ihtimali yüksek olan kasıtlı kullanımıdır.”⁴³ Örgüt, “Şiddet ve Sağlık Hakkında Dünya Raporu” adı altında yayınladığı bütün raporlarında bu tarife yer vermekle birlikte, çeşitli nedenlerden dolayı bir kavram olarak şiddetin tarifinin zor olduğunu kabul etmekte, daha başka tariflerin de yapılabileceğini açıkça belirtmektedir.⁴⁴ Bununla birlikte, örgütün tarifi şu ana kadar verdiğimiz en teknik tarif olma özelliğini haizdir.

Görebildiğimiz kadarıyla, çalışmamızda yer verdiğimiz tariflerin büyük bir kısmı şiddetin yalnızca fiziki ve bedensel olanını kapsarken, diğerleri hem fiziki hem de psikolojik ve ruhsal olanını kapsamaktadır. Bu ayırımı dayanarak, şiddeti, biri doğrudan ve fiziki, diğeri dolaylı ve psikolojik olmak üzere iki grupta değerlendirebiliriz. Ahmet İnam’ın yaptığı gibi, bunlardan birincisine “açık şiddet”, ikincisine de “örtük şiddet” diyebiliriz.⁴⁵ Buna bağlı olarak da şiddet tanımlarını biri dar, diğeri geniş kapsamlı olmak üzere iki grupta toplayabiliriz.

Dar kapsamlı tariflerde şiddet, hem insanın canına, sağlığına, aklına, bedensel bütünlüğüne, hukuki özgürlüğüne yönelik olan sert ve acı verici şekliyle, hem de açık, tartışılmaz ve ölçülebilir nitelikleriyle tanımlılır. Hukuka, dolayısıyla da cezalandırmalara konu olan şiddet büyük ölçüde bu tür şiddettir. Öldürme, yaralama, ırza tecavüz, yağma, yol kesme, adam kaçırmaya veya rehin alma, terör, ihtilal, savaş, soykırım, diktatörlüğe varan resmi uygulama gibi kişisel veya kitlesel, örgütlü veya örgütsüz eylemler, bu tür şiddetin açık örnekleri arasında yer almaktadır.⁴⁶ Keza, cinayet, gasp, aile içi şiddet, darp etme/dövme, kavga, namus cinayeti, kan davası, futbol fanatıklığı, kapkaç, soygun, terörizm gibi olaylar da bu tür şiddetin örneklerindedir. Günümüzde yoğunluk kazanan bu tür şiddet pratiklerini; evlerde, okullarda, stadyumlarda, kitle iletişim araçlarında, iş yerlerinde, sokaklarda, kulüplerde vb. yerlerde

³⁹ Zahir Kızmaz, “Şiddetin Sosyo - Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2 (ss. 247-267), Elazığ 2006, s. 248-49.

Sebeplere dayalı şiddet analizleri hakkında ayrıca bkz. Hüseyin Güleç vd., “Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt: 4, Sayı: 1 (ss. 112-137), 2012, s. 114-19; Ayan, *Şiddet ve Fanatizm*, 193-99; Kocacık, *Şiddet Olgusu Üzerine*, 2-3; TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, *Terör ve Şiddet Olayları*, 26-27; Özerkmen - Gölbaşı, *Toplumsal Bir Olgusu Olarak Şiddet*, 27-29.

⁴⁰ Geniş bilgi için bkz. Gümüş, *Şiddetin Nedenleri*, 39 vd.

⁴¹ Melike Dişsiz - Nevin Hotun Şahin, “Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet”, *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1 (ss. 50-58), 2008, s. 50; Dilek Atik, “Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Olgusunun Bir Devlet Hastanesi Örneğinde İncelenmesi”, *E-Journal of New World Sciences Academy (NWSA-Medical Sciences)*, Cilt: 8, Sayı: 2 (1-15), 2013, s. 2; Mehmet Görmez, “Şiddet Karşısında İslam”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 289 (ss. 4-5), Ankara: DİB, Ocak 2015, s. 4.

⁴² Atik, *Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet*, 2.

⁴³ WHO (World Health Organization), *Global status report on violence prevention*, Luxembourg: WHO, 2014, s. 2 (http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/145086/1/9789241564793_eng.pdf?ua=1&ua=1 11.02.2015).

⁴⁴ Mesela bkz. WHO, *World report on violence and health: summary*, Geneva, 2002, s. 4

(http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf 11.02.2015).

⁴⁵ Ahmet İnam, *Şiddeti Anlamak* (<http://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/dersbelgeligi/kunduz/siddet/ahmetinam.htm> 04.11.2014).

⁴⁶ Ünsal, *Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi*, 31.

gözlemlemek mümkündür. Hatta gündelik yaşamın bir parçası olarak şiddet, yaşamın sürdürüldüğü veya insan etkileşiminin gerçekleştiği tüm alanlarda karşımıza çıkabilmektedir.⁴⁷

Geniş kapsamlı tariflerde ise doğrudan, açık ve ölçülebilir olanların yanı sıra dolaylı olan ve somut biçimde hissedilen çeşitli eylemler de dünyadaki değişimlere koşut biçimde şiddet kapsamına dahil edilmektedir. Dar kapsamlı tariflerde yalnızca kaba kuvvet kullanımı ve fiziki şiddet söz konusu iken, geniş kapsamlı tariflerde bununla birlikte psikolojik şiddet de yerini almaktadır. Geniş çerçeveli analizlerde şiddetin bir açık, bir de örtük yanı vardır. Analizlerde örtük yana örnek olarak, insan hakları ihlalleri, ekonomik şiddet türleri, yani korkutmak ve sindirmek amacıyla bir tarafın malına verilen zararlar, cürüm niteliğindeki trafik kazaları, tehditler vb. fiiller zikredilmektedir.⁴⁸ Dikkatlice baktığımızda bu fiillerin her türlü manevi baskı ve yıldırma biçimlerini kapsamayı amaçladığını görürüz. Bu fiillerin bilinenlerinin tespiti kolay olabilir; fakat tanınmayanlarının tespiti oldukça zordur. Özellikle güncel şartların ve gelişmelerin doğurduğu yeni baskı ve yıldırma biçimlerinin tespiti söz konusu olduğunda bu zorluk daha da artmaktadır. Zira analizlerde örtük şiddet –zorunlu olarak- ucu açık nitelermeler üzerinden aydınlatılmaya çalışılmaktadır.

Şiddet konusuyla ilgilenen hemen herkes kendi bakış açısına veya konumuna göre dar veya geniş tabanlı tanımlardan birini benimser. Mesela, şiddeti başkasına yöneltilen sert bir fiziki davranış olarak görenler⁴⁹ ile devlet otoritesini savunanlar dar tanımı, insan haklarını savunan çevreler ise geniş tanımı tercih ederler.⁵⁰ Tercih şu veya bu kişi ya da kurumu destekleme amacıyla yapılırca, aynı niteliklere sahip iki şiddet türünden biri meşru görülürken, diğeri gayrimeşru görülecektir. Zira tercihi tarafgirlik üzerine kurmanın zorunlu sonucu çifte standarttır. Çifte standart da hakkı, hakikati ve adaleti yok eder; haklı-haksız, doğru-yanlış, meşru-gayrimeşru çizgilerinin kaybolmasına neden olur. Kanaatimizce, bu meselede şu veya bu tarafı desteklemekten ziyade kriterleri ve nitelikleri esas almak daha doğru olacaktır.

Yukarıda verdiğimiz bilgiler, şiddetin –üzerinde uzlaşılan veya uzlaşılmayan- pek çok özelliğinin olduğunu gösterse de kavramsal manasıyla şiddetin temel özellikleri az-çok bellidir. Şiddeti şiddet yapan bu özellikler arasında, hiç şüphesiz “gücün / kuvvetin genellikle kötüye kullanımı şeklinde tezahür etmesi, sert ve katı olması, kaba kuvvete dayanması, insanların bedensel ve/veya ruhsal açıdan zarar görmesine veya acı çekmesine sebebiyet vermesi” en temel olanlardır. Bunlara, kavramı daha belirgin ve daha teknik hale getiren “insanlar üzerinde baskı yapmayı veya onları korkutup sindirmeyi amaçlamasını, bazen hayvanları da hedeflemesini, kabul edilebilirlik sınırlarını aşan zorlama veya tehdit düzeyine ulaşmasını, bireysel ya da toplumsal olarak yapılabilen saldırgan eylemlerden ibaret olmasını, temel hakları veya özgürlükleri ihlal etmesini” de eklemeliyiz.⁵¹

İtiraf etmeliyiz ki şiddetin özellikleri bu kavrama yüklenen farklı anlamlara göre farklılık kazanmaktadır. Öte yandan devletlerin, toplumların ve örgütlerin birbirlerine karşı yürüttükleri birtakım politik, ekonomik manevralar, dini ve ideolojik bakışlar vb. sebepler neyin şiddet sayılması gerektiği hususunda göreceli bakış açılarının belirmesi sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla, onun burada zikretmediğimiz daha başka özellikleri de söz konusudur. Fakat bizim hassasiyetle seçtiğimiz özellikler, şiddetin hemen her tarifte yer alan temel özellikleridir. Bu özelliklerde sadece şiddetin değil, aynı zamanda onun diğer unsurları olan uygulayıcıların ve mağdurların da durumları resmedilmektedir. Bunlar birer özellik olmanın ötesinde, şiddetin bu isimle isimlendirilmesine neden olan temel kriterler ve ona –arzulanan düzeyde olmasa da- bir standart getiren ortak öğelerdir. O halde bir kavram olarak şiddeti tanımlarken bunları göz önünde bulundurmamız elzemdir.

Gerek zikrettiğimiz özelliklerine baktığımızda gerekse yukarıda verdiğimiz diğer bilgi, analiz ve değerlendirmeleri dikkate aldığımızda, teknik bir şiddet tarifinde beş unsurun yer alması gerektiği sonucuna ulaşırız. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bunlar, şiddetin kaynağı olarak kuvvet, şiddeti uygulayan, şiddete maruz kalan, kuvvetin amaçlı/kasıtlı kullanımı ve kullanılan kuvvetin etkisi, yani şiddetin sonucudur. Bir eyleme şiddet denilebilmesi için bu unsurların hangilerinin hangi yoğunlukta bulunması gerektiği çeşitli bakış açılarına göre elbette az veya çok değişiklik arz edecektir. Yukarıda değerlendirdiğimiz tariflerin ve literatürde yer alan diğer tanımlamaların neredeyse tamamı şiddeti tamamen olumsuz argümanlar üzerinden açıklamaktadır. Ne var ki, şiddet tarifinin temelini oluşturan unsurların olumsuz biçimleri kadar olumlu biçimleri de mevcuttur. Bu da şiddet kavramının muhtevasını

⁴⁷ Ünsal, *Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi*, 31; Kızmaz, *Şiddetin Sosyo - Kültürel Kaynakları*, 248-49.

⁴⁸ Ünsal, *Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi*, 31; Özerkmen - Gölbaşı, *Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet*, 26-27.

⁴⁹ Kızmaz, *Şiddetin Sosyo - Kültürel Kaynakları*, 249.

⁵⁰ Özerkmen - Gölbaşı, *Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet*, 25.

⁵¹ Krş. Özerkmen - Gölbaşı, *Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet*, 24-26.

belirlerken bir yandan olumsuz veriler kadar olumlu verileri de dikkate alırken, diğer yandan da şiddeti meşru ve gayrimeşru şeklinde ikiye ayırmamızı zorunlu hale getirmektedir.

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler ve yaptığımız değerlendirmeler bir kavram olarak şiddeti tarif etmenin şartlarını sağlamaktadır. Biz bunlara dayanarak, özellikle de tespit ettiğimiz beş temel unsuru merkeze alarak şiddeti, “İnsanın, gücünü kendine veya başkalarına karşı fiziki veya psikolojik zarara, idari, siyasi veya mali kayba, hak mahrumiyetlerine, dini, ahlaki veya kültürel değerlerin tahribine neden olacak ya da bunlara yönelik ağır tehdit veya baskı oluşturacak şekilde kullanması” şeklinde tarif edebiliriz. Daha özet bir tanımlamayla şiddet, gücün bir kişi, grup veya toplum tarafından haklı nedenleri olsun ya da olmasın insanlara karşı ifrata varacak biçimde kullanılmasıdır.

Tarifimizdeki “insan” unsuru şiddeti uygulayan kişi, grup ve toplumu, “güç” unsuru insanın sahip olduğu fiziki, maddi ve manevi potansiyellerini ifade etmektedir. Kullandığımız “kendine veya başkalarına karşı zarar” ifadesiyle, insanın başkalarına olduğu gibi kendine de şiddet uygulayabileceğini anlatabilmeyi umuyoruz. Bir fiile şiddet diyebilmemiz için güç ve imkanların sert veya kötü söz söyleme, kaba davranış sergileme, baskı yapma, tecavüz girişiminde bulunma veya tecavüz etme, kaba kuvvete başvurma, saldırma, vurma, dövme, cezalandırma, çatışma, savaşıma ve terör yapma gibi şiddet fiillerine alet edilerek tarifimizde geçen normda zararlara neden olabilecek düzeyde kullanılması şarttır. Burada dikkatten kaçırılmaması gereken nokta, çoğu kere olumsuz anlam çağrıştırmasına rağmen, meşru savaş veya müdafaa ve suçluyu uygun biçimde cezalandırma örneklerinde olduğu gibi, şiddet kavramının haklı nedenlere dayanan ve meşru biçimlere sahip olan olumlu taraflarının da bulunabileceğidir.

Biz şiddet kavramının yalnızca insanın insana uyguladığı şiddetle sınırlı olmadığını farkındayız. Tarifimizdeki “başkalarına karşı” ifadesine, ilgili olduğu oranda hayvanlar da dahil edilebilir. Çünkü bazen hayvanlar da şiddete maruz kalabilmektedir. İnsanın hayvana fiziksel veya psikolojik yönden zarar vermesi, işkence etmesi, onları güçlerini aşan fiillere zorlaması vb. eylemleri de şiddet kapsamında değerlendirilmektedir.⁵² Keza, insanın hayvana cinsel tecavüzde veya tecavüz girişiminde bulunmasının da şiddet kapsamına dahil olduğu hususunda hiçbir kuşku yoktur. Ancak biliyoruz ki, hayvanlara siyasi, kültürel vb. yönlerden zarar verme söz konusu olamaz. Bununla birlikte, hayvanların birbirlerine veya insana yönelik öldürmeye kadar varabilen zarar verici hareketleri literatürde şiddet diye nitelendirilmemektedir; zira onların bu hareketleri, besin zincirinin ve ekolojik dengenin gereği olan davranışlardır.⁵³ Bunların saldırı olarak isimlendirilmesi belki daha uygun olur.

Yukarıdaki tanımlardan farklı olarak biz dini, ahlaki, manevi veya kültürel değerlere saldırıyı da şiddet kapsamına dahil etmiş bulunuyoruz. Bunu yaparken, Michaud’un, bir tarafın diğer tarafa ait bedensel ve törel bütünlüğüne ya da mallarına zarar vermesinin yanı sıra simgesel ve kültürel değerlerine zarar vermesini de şiddet olarak nitelendirmesinden⁵⁴ cesaret aldığımızı belirtmeliyiz. Ancak bu noktada, müsamaha ile karşılanacak dini, ahlaki, manevi veya kültürel değerlerin ve onlara bağlı olarak üretilen simgelerin kabul edilebilirlik sınırlarını aşmaması gerektiğinin altını çizmeliyiz. Kanaatimizce din adı altında faaliyet gösteren, fakat akla açıkça aykırı olan, öğretilerinin tevili mümkün olmayan, geneli itibarıyla insanlara iyi davranış sergileme erdemi kazandırmayan, yalan, hırsızlık ve zina gibi kötülüklerden uzak durma sorumluluğu yüklemeyen, insanın temel haklarını teminat altına almayan putperestlik vb. türden yapılanmalara karşı gerekli tedbirleri almak, toplumu korumak kabilindedir. Zulüm düzeyine ulaşmadıkça, bu tedbirlerin hukukla ya da Kur’an’ın diğer dinlere karşı toleranslı olmayı emreden ve insanları zorla Müslüman yapmayı yasaklayan prensipleri⁵⁵ ile çelişen bir yanı yoktur.

Öte yandan tarifimizden anlaşılacağı gibi, şiddete başvuran kişi normalde bilinçlidir, belli bir amaca sahiptir. Esasen şiddet, davranışlarını bilinçli olarak yönlendirebilen, hareketlerinin sonuçlarını düşünebilen, yaptıklarının hesabını verebilen akıllı varlıkların, yani insanların işidir. Bu yüzden şiddet eylemlerinde genellikle makul bir amaç aranır. Bu amaç, sıradan ve basit düzeyde olabileceği gibi, siyasi, iktisadi, dini, etnik vb. yüksek düzeyli nitelikler de taşıyabilir. Şiddette sıradan amaçlar kadar, yüksek nitelikli amaçlar da önemli ve etkilidir. Tarihi şartlara, toplumsal yapıya vb. değişkenlere bağlı

⁵² Bkz. Burcu Dönmez, “Hayvanlara Yönelik İşlenen Suçlar”, *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi*, Cilt: 8, Özel Sayı (ss. 903-25), 2013, s. 903 vd.

⁵³ Özerkmen - Gölbaşı, *Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet*, 22.

⁵⁴ Gümüş, *Şiddetin Nedenleri*, 15.

⁵⁵ Mesela bkz. Bakara (2), 256; Mâide (4), 48; Yûnus (10), 99.

olarak farklılaşabilen bu amaçlar şiddetin şeklini ve seyrini etkiler. Fakat bu önemine rağmen, her şiddet eyleminde mutlaka bir amaç aramak doğru bir yaklaşım değildir.

Gerçekten bazı şiddet olaylarında makul ve izah edilebilir bir amaç bulmak imkansız denecek kadar zordur. Mesela, ilkel bir toplumun diğer toplumlara uyguladığı şiddette her zaman rasyonellik aranmaz, dolayısıyla bu şiddet eylemlerinde araç-amaç ilişkisi kurulamaz; çünkü ilkel toplumlar primitif bir iç ve dış alan kurgusuna bağlı olarak yaşarlar.⁵⁶ Aynı şekilde delilerin, psikolojik veya psikiyatrik rahatsızlığı bulunan kişilerin yaptıkları şiddet eylemleri her zaman bilinçli, kasıtlı ve amaçlı olmayabilir. Bu tür rahatsızlığı bulunan kişilerin saldırgan olan eylemleri de şiddet kapsamında görülmektedir.⁵⁷ Sağlıklı olduğu halde herhangi bir sebeple aniden galeyana gelen, sinirlerine yenilen, sinir krizi veya cinnet geçiren kişilerin yaptıkları şiddet eylemlerini de bunlara dahil edebiliriz.

Toparlayacak olursak diyebiliriz ki, tarifimiz fiziki zarar, intihar, yaralama, işkence, gelişimini bozma, öldürme gibi kişinin kendine veya başkalarına verdiği bedensel ve maddesel zararları kapsadığı gibi, aşağılamadan ağır küfretmeye, tehditten dövme ve öldürmeye, acı çektirmeden işkenceye, yoksun bırakmadan dışlama ve ayrımcılığa, töresel, ahlaki ve kültürel simge ve değerlere saldırıdan psikolojik ve psikiyatrik rahatsızlıklara neden olmaya, cezalandırmadan bezdirmeye (mobbing) varıncaya kadar maddi veya manevi, hukuki veya iktisadi, fiziki veya psikolojik, ahlaki veya dini sonuçlar doğuran bütün zararları da kapsayacak kadar geniş bir alana tekabül etmektedir. Tarifimizin şümülünü artıran diğer bir husus da şiddeti doğuran gücü kullanırken başvurulan aracın gerçek veya sanal olup olmamasının ve güç kullanımının meşru nedenlere dayanıp dayanmamasının hiçbir etkisinin bulunmamasıdır. Önemli olan, gücün işaret ettiğimiz sonuçları doğuracak biçimde kullanılmasıdır. Bu sonuçlara bedensel kuvvet, zenginlik, resmi yetki, ordu, terör grupları, biyolojik silah, sosyal medya ve sair vasıtaları meşru veya gayrimeşru biçimde kullanarak sebebiyet vermiş olmak şiddetin muhtevasını değiştiren veya tarifi etkileyen bir faktör değildir. Şiddet türleri belirlenirken bu durum daha yakından görülebilecektir.

5. ŞİDDETİN TÜRLERİ

Bir kavramı bütün yönleriyle bir tarif içerisinde toplamak elbette son derece zordur. Şiddet gibi içeriği günden güne farklılaşan dinamik bir kavram söz konusu olunca bu zorluk daha da artmaktadır. Bu bakımdan yukarıda değindiğimiz tarifler gibi bizim tarifimizin de aksayan yönleri olabilir. Şiddetin türlerini zikretmemiz bu eksikliği belki biraz giderebilir. Şiddet kavramını çeşitli noktalardan hareketle tasnif etmek mümkündür. Mesela bizim yukarıda yaptığımız gibi meşruiyet açısından şiddeti meşru ve gayrimeşru şeklinde ikiye ayırabiliriz. Fakat şiddet tasnifi genellikle şekilsel unsurlar üzerinden yapılmaktadır. Birbirinin tekrarı gibi olan bu tasnifleri teker teker ele alarak değerlendirmek çok da gerekli gerekli değildir. Biz burada Fransız araştırmacı Jean-Claude Chesnais tarafından yapılan kapsayıcı tasnife dikkat çekerek yetinmek istiyoruz. Onun, uluslararası polis örgütü Interpol'ün sınıflandırmasını esas aldığı tipolojisinde şiddet, öncelikle biri özel, diğeri kolektif olmak üzere iki genel gruba ayrılır. Özel şiddetin cürümsel olan ve olmayan türleri vardır ve bunların her biri kendi içerisinde alt gruplara bölünür. Kolektif şiddet ise iktidar ile vatandaşların birbirine karşı uyguladıkları iki şiddet türünden ve savaştan ibarettir. Chesnais'in tasnifinin ayrıntıları şöyledir:

A. ÖZEL ŞİDDET:

1. Cürümsel Şiddet:

a) Ölümle sonuçlanan şiddet: Cinayetler, suikastlar, zehirelemeler (ebeveyn ya da çocuk öldürmeleri de dahil), idamlar vb.,

b) Bedensel şiddet: Bilerek darbe ve yaralamalar,

c) Cinsel şiddet: tecavüz.

2. [Cürümsel olmayan] şiddet:

a) İntihar ve intihar girişimi,

b) Kazalar (motorlu taşıt kazaları dahil).

⁵⁶ Güleç vd., *Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet*, 115.

⁵⁷ Güleç vd., *Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet*, 117-19.

B. KOLEKTİF ŞİDDET:

1. Vatandaşların iktidara karşı şiddeti:

- a) Terör,
- b) Endüstriyel şiddet,

2. Paroksizmal (aniden ve nöbetler halinde gelen) şiddet: savaş / çatışma.⁵⁸

Artun Ünsal bu tasnifin ikinci kısmını bazı değişikliklerle şöyle nakletmektedir:

B. KOLEKTİF ŞİDDET:

1. Vatandaşların iktidara karşı şiddeti:

- a) Terör,
- b) Grevler ve İhtilaller.

2. İktidarın vatandaşlara karşı şiddeti:

- a) Devlet terörü,
- b) Endüstriyel şiddet: iş kazaları vb.,
- c) Savaş.⁵⁹

Chesnais, bu tasnifinde somut şiddet edimlerinin tasnifini mantıklı bir biçimde yapmaktadır. Onun, özellikle iş kazalarını “endüstriyel şiddet” başlığıyla şiddet türlerine dahil etmesi ve basit bir işçi-işveren sorumluluğu ilişkisiyle sınırlanması ilgi çekicidir. Bir toplumdaki iş güvenliği ölçütünü özgürlük düzeyi ile eş tutması da övgüye değer bir tutumdur. Ne var ki Chesnais, şiddetin dar tanımıyla yetinmekte ve sadece fiziksel şiddete ağırlık vermektedir. Oysa bu, şiddet kavramına belli bir açıklık kazandırsa da hem eksik kalmasına hem de bazı toplumsal gelişmelerin ve sistemlerin yol açtığı zararların göz ardı edilmesine neden olabilir.⁶⁰ Dahası, onun tasnifi fiziksel şiddet türlerini bile tam olarak kapsamamaktadır.

Şu hâlde şiddet tasnifinin yeni tür ve örneklerle beslenmesi, somut şiddet eylemlerinin ötesine taşınması, çağdaş şiddet olgusunun –özellikle terörün- evrildiği yeni durumları da kapsayan eklerle genişletilmesi zorunlu görünmektedir. Bu amaçla, yukarıdaki şiddet türlerinin uygun maddelerine, trafikteki kasıtlı kural ihlallerini, sarhoş araç kullanımını, sindirmek veya korkutmak amacıyla birinin malına zarar vermeyi, aşiret kavgalarını, örgüt çatışmalarını, kan davalarını, spor karşılaşmalarında taraftar kavgalarını, mafya hesaplaşmalarını, iç savaşları, sokak çatışmalarını, ihtilalleri, gerilla savaşlarını, isyanları, töre cinayetlerini, doğal ve tarihsel çevrelerin tahribini, kolonileştirmeyi, hammadde kaynaklarına el koymayı, işgalleri vb. eylemleri de yerleştirebiliriz.⁶¹ Öte yandan şiddeti, fiziksel, cinsel, ekonomik, duygusal / psikolojik gibi adlarla tasnif etmek de mümkündür.⁶² Bunlara siyasi, ideolojik, etnik, dini şiddet gibi şiddet türlerini ve şiddet tehdidini de ilave edebiliriz. Bir başka açıdan şiddet, insana ve diğer canlılara yönelik olmak üzere iki ana başlık altında da ele alınabilir.⁶³ Daha başka bir tasnif ise şiddeti doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Buna göre, çevresine zarar veren bir kişinin sosyal faaliyetlerinin bir yönünün durdurulması biçiminde görülen taktik caydırıcılığa, dolaylı şiddet veya devletin meşru şiddeti adı verilmektedir.⁶⁴

Son olarak, araştırmamız açısından bir hususa daha değinmemiz yerinde olacaktır. Biz bu araştırmamızda “şiddet” derken öncelikle kendi tarifimizin sınırladığı şiddeti kastediyoruz. Fakat bu yeterli değildir; araştırmamızı gereğince sürdürebilmemiz için “terör” kavramından ne anladığımızı ortaya koymamız da zorunlu görünmektedir. Zira belirttiğimiz gibi, terör, şiddet türlerinden biridir, hatta

⁵⁸ Henri Dorvil, “Histoire de la violence (en Occident de 1800 à nos jours)”, *Nouvelles pratiques sociales*, vol. 1, no 1 (pp. 201-206), 1988, s. 205.

⁵⁹ Ünsal, *Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi*, 32. Özerkmen ve Gölbaşı aynı tasnifi Ünsal’a atıfla tekrarlamaktadır: Özerkmen - Gölbaşı, *Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet*, 27. Ayrıca bkz. Özerkmen, “Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 44 Sayı: 2 (ss. 247-265) 2004, s. 248.

⁶⁰ Ünsal, *Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi*, 32.

⁶¹ Ünsal, *Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi*, 35.

⁶² İlyas Özgentürk- Vedat Karğın- Halil Baltacı, “Aile İçi Şiddet ve Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 4 (ss. 55-77), 2012, s. 58-60.

⁶³ Güler Kalay, “Terör ve Terörizm”, *Politika Dergisi*, 2013, (<http://www.politikadergisi.com/okur-makale/teror-ve-terorizm> 16.10.2014).

⁶⁴ Güleç vd., *Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet*, 114.

şiddetin en yıkıcı biçimidir.⁶⁵ Fakat terör şiddetiyle olağan/adi şiddet birbirinden farklıdır. Literatürde bu farkı ortaya koymak için genellikle siyasi şiddet (political violence) deyimi öne çıkarılmaktadır. Buna göre terör, siyasal amaçlı şiddet kullanımudur. Daha açık ifade etmek gerekirse, adi şiddette genel olarak maksat şiddetin yöneldiği varlığa zarar vermek iken, terörde ideolojik yorumlar ve siyasal amaçlar söz konusudur.⁶⁶ Halbuki terörle sıradan şiddet arasındaki farkı belirlemek için siyasal şiddet, ideolojik yorum ve siyasal amaç gibi tabirler en temel ölçütü vermekle birlikte genel durumu ortaya koymada yetersiz kalmaktadır. Zira bu iki şiddet türü arasında daha başka farklar da vardır. Terörün mahiyeti ayrıntılı olarak incelendiğinde bu farklılıklar daha yakından görülecektir.

6. SONUÇ

Şiddet, edebiyattan felsefeye, dinden ahlaka, psikolojiden sosyolojiye, biyolojiden tarihe kadar pek çok alanla ilgili olan çok yönlü ve çok boyutlu bir kavramdır. Türkçede Arapça kökenli şiddet kelimesiyle ifade edilen bu kavram, modern Arapçada ‘unf (العنف), Batı dillerinde ise violence kelimesiyle karşılanmaktadır. Dilciler şiddet kelimesi ve türevlerinde “güç, yiğitlik, sertlik, gözü karalık, kalp katılığı, kıtlık, aşırılık, kabalık, baskı, zorlama, acımasızlık, zorbalık, gaddarlık, hamle, saldırı, saldırganlık, tecavüz” gibi anlamlar bulunduğunu bildirmektedirler.

Teknik bir tabir olarak şiddet kavramı ideolojik, siyasi, iktisadi vb. çeşitli nedenlerden kaynaklanan değişken, ikiyüzlü, çifte standartlı ve tutarsız bir kullanım yelpazesine sahiptir. Kimine göre şiddetin kapsamına giren bir eylem diğerlerine göre bu kapsama girmeyebilmektedir. Konunun uzmanları tarafından yapılan teknik değerlendirmelerde kavrama nadiren olumlu anlamlar yüklense bile kahir ekseriyetle olumsuz anlamlar yüklenmektedir. Çok nadiren bazen müspetlikle menfilik arasında nötr kalan analizlere rastlamak da mümkündür. Genel kabule göre şiddet, güç ve baskı uygulayarak insanların bedensel veya ruhsal açıdan zarar görmelerine neden olan bireysel ya da toplu hareketlerin tümüne verilen addır.

Konunun uzmanları tarafından yapılan değerlendirmelerden, bir şiddet tarifinde beş unsurun yer alması gerektiği anlaşılmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bunlar, şiddetin kaynağı olarak kuvvet, şiddeti uygulayan, şiddete maruz kalan, kuvvetin amaçlı/kasıtlı kullanımı ve kullanılan kuvvetin etkisi, yani şiddetin sonucudur. Bir eyleme şiddet denilebilmesi için bu unsurların hangilerinin hangi yoğunlukta bulunması gerektiği çeşitli bakış açılarına göre elbette az veya çok değişmektedir. Gene de biz bu beş temel unsuru merkeze alarak şiddeti, “İnsanın, gücünü kendine veya başkalarına karşı fiziki veya psikolojik zarara, idari, siyasi veya mali kayba, hak mahrumiyetlerine, dini, ahlaki veya kültürel değerlerin tahribine neden olacak ya da bunlara yönelik ağır tehdit veya baskı oluşturacak şekilde kullanması.” şeklinde tarif edebiliriz. Daha özet bir tanımlamayla şiddet, gücün bir kişi, grup veya toplum tarafından haklı nedenleri olsun ya da olmasın insanlara karşı ifrata varacak biçimde kullanılmasıdır.

Yaptığımız tarif çerçevesinde şiddeti, icra eden veya edilen bakımından kişisel ve toplumsal, verdiği zarar bakımından fiziki ve psikolojik, icra edilişi bakımından doğrudan ve örtük, devlet veya kurumları tarafından uygulanıp uygulanmaması bakımından resmi ve gayri resmi, meşru olup olmaması bakımından meşru ve gayrimeşru, araçları bakımından gerçek ve sanal vb. şekillerde ikiye tasniflere tabi tutabiliriz, dolayısıyla daha ayrıntılı ve anlaşılır kılabiliriz.

KAYNAKÇA

- ACADÉMIE FRANÇAISE (1835). *Le Dictionnaire de l'Académie Française*. Paris: Institut de France.
- AHMED RIZA (1959). *Metnü 'l-lüga mevsûa lügaviyye hadîse*. Beyrut: Mektebetü dâri'l-hayât.
- ATİK, D. (2013). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Olgusunun Bir Devlet Hastanesi Örneğinde İncelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy (NWSA-Medical Sciences)*, 8 (2), 1-15.
- AYAN, S. (2006). Şiddet ve Fanatizm. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7 (2), 191-209.
- BACK, A. B. (2004). Thinking Clearly About Violence. *Philosophical Studies*, 117 (1/2), 219-230.
- BEDEVÎ, A. Z. (1982). *Mu'cemü mustalahâti 'l-ulûmi 'l-ictimâiyye İnkilizî-Fransî-Arabî* (2. Baskı). Beyrut: Mektebetü Lübnan.

⁶⁵ Robert J. Burrowes, *Why Violence?*, (<http://dkeen.com/RJB-WhyViolence.pdf> 20.12.2014).

⁶⁶ Yayla, *Terör ve Terörizm Kavramları*, 340-41; Özerkmen - Gölbaşı, *Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet*, 24.

- BETZ, J. (1977). Violence: Garver's Definition and a Deweyan Correction. *Ethics*, 87 (4), 339-351.
- BUFACCHÌ, V. (2005). Two Concepts of Violence. *Political Studies Review*, 3, 193-204.
- BUFACCHÌ, V. (2009). *Violence and Social Justice*, New York: Palgrave Macmillan.
- BURROWES, R. J. (2014). Why Violence? *Dave Keenan's Home Page*. WHY VIOLENCE (dkeen.com).
- CEMİL SALİBÂ (1982). *el-Mu'cemü'l-felsefî*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-Lübânî.
- CEVHERÎ, İ. H. (1990). *es-Sihâh tâcü'l-lüga ve sihâhi'l-arabiyye* (4. Baskı). Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn.
- DİŞSİZ, M. ve ŞAHİN, N. H. (2008). Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 1 (1), 50-58.
- DORVİL, H. (1988). Histoire de la violence (en Occident de 1800 à nos jours). *Nouvelles pratiques sociales*, 1 (1), 201-206.
- DÖNMEZ, B. (2013). Hayvanlara Yönelik İşlenen Suçlar. *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi*, 8 (Özel Sayı), Yaşar Üniversitesi E-Dergisi » Makale » Hayvanlara Yönelik İşlenen Suçlar Crimes Against Animals (dergipark.org.tr).
- DURŞUN, Y. (2011). Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 12, 1-18.
- DÜNDAR, H. ve AKSOY, N. (2010). Kavram Analizi Stratejisinin Öğrencilerin Kavram Öğrenme Başarısı ve Hayat Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarına Etkisi. *İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Akademik Bakış Dergisi*, 21, 03.doc (arastirmax.com).
- FERÂHİDÎ, H. A. (2003). *Kitâbü'l-'ayn*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- FİRÛZÂBÂDÎ, M. Y. (2005). *el-Kâmûsü'l-muhît* (8. Baskı). Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- GARVER, N. (1968). What violence is. *The Nation*, 24, 819-22.
- GÓMORA, D. Y. F. (2008). *The Concept of Violence and the Contentious Politics of Legitimacy: Implications for International Relations Theory and Practice*, Yayımlanmamış doktora tezi, Universidad de las Américas Puebla Departamento de Relaciones Internacionales y Ciencias Políticas, Mexican.
- GÖRMEZ, M. (2015, Ocak). Şiddet Karşısında İslam. *Diyanet Aylık Dergi*, 289, 4-5, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- GÜLEÇ, H. Ve TOPALOĞLU, M. (2012). Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4 (1), 112-137.
- GÜMÜŞ, A (2006). Şiddetin Nedenleri. *Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu*. Ankara: Eğitim Sen Yayınları, Şiddetin-Nedenleri.pdf (egitimsen.org.tr).
- HARPER, D. (2014). *Online Etymology Dictionary*. violence, violence | Search Online Etymology Dictionary (etymonline.com).
- HOWLETT, C. F. (2008). John Dewey and Peace Education. *Encyclopedia of Peace Education*, Teachers College, Columbia University, 2008.
- İBN FÂRİS, E. A. (1979). *Mu'cemü makâyisi'l-lüga*. Beyrut: Dâru'l-fikr.
- İBN MANZÛR, C. M. M. (1986). *Lisânü'l-Arab*. Kahire: Dâru'l-ma'ârif.
- MUSTAFA, İ., ez-ZEYYÂT, A. H., ABDULKÂDİR, H. ve en-NECCÂR, M. A. (2004). *el-Mu'cemü'l-vasît* (4. Baskı). Kahire: Mektebetü's-şurûk ed-devliyye.
- İNAM, A. (2014). *Şiddeti Anlamak*. Marmara Üniversitesi. Şiddeti Anlamak AHMET İNAM (marmara.edu.tr).
- KALAY, G. (2014). Terör ve Terörizm. *Politika Dergisi*. Terör ve Terörizm | Politika Dergisi (<http://www.politikadergisi.com>).

- KALAYCI, N. ve ÇAKMAK, M. (2000). Kavram Haritalarının Öğretim Sürecinde Kullanılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24 (24), 571-580.
- KIZMAZ, Z. (2006). Şiddetin Sosyo - Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2), 247-267.
- KOCACIK, F. (2001). Şiddet Olgusu Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (1), 1-7.
- KÜÇÜKCAN, T. (2010). Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 6 (24), 33-54.
- LANE, E. W. (1968). *An Arabic-English Lexicon*. Beirut: Librairie du Liban.
- MALATYALI, E ve YILMAZ, K. (2010). Yapılandırmacı Öğrenme Sürecinde Kavramlar ve Önemi: Kavramların Pedagojik Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (14), 320-332.
- MEKTEBÜ'D-DİRÂSÂT VE'L-BUHÛS (2003). *el-Kâmûs Arabî-İnkilzî el-mustalahâtü'l-ilmîyye (The Dictionary Arabic-English scientific terms)*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- MUALLİM NÂCÎ, *Lügat-i Nâcî*. İstanbul.
- ÖZERKMEN, N. (2004). Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44 (2), 247-265.
- ÖZERKMEN, N. ve GÖLBAŞI, H. (2012, Mart). Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet. *İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Akademik Bakış Dergisi*, 8 (15), 23-37.
- ÖZGENTÜRK, İ., KARGIN, V. ve BALTACI, H. (2012). Aile İçi Şiddet ve Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 14 (4), 55-77.
- RUNKLE, G. (1976). Is Violence Always Wrong?. *The Journal of Politics*, 38 (2), 367-389.
- SANDIKLI, A. (2011). *Terörle Mücadele Stratejisi Bilge Adamlar Kurulu Raporu*. İstanbul: BİLGESAM Yay.
- SELÇUK, S. (2011). Hukukun Terörle Sınırı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1 (5), 57-92.
- ŞEMSEDDİN SAMÎ (1317). *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul: İkdâm Matbaası.
- TBB PROJE GRUBU (2016). *Türkiye ve Terörizm Raporu*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- TDK (2014). *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu. şiddet ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr).
- TOKER, M. C. (2013). *Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu*. TBMM: Ankara.
- ÜNSAL, A. (1996, Kış-Bahar). Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi. *cogito üç aylık düşünce dergisi*, 6-7, 29-36.
- WADE, F. C. (1975). To force and to do violence to. *The Journal of Value Inquiry*, 9 (3), 175-185.
- WORLD HEALTH ORGANİZATİON (2014). *Global status report on violence prevention*. Luxembourg: WHO.
- WORLD HEALTH ORGANİZATİON (2002). *World report on violence and health: summary*, Genava.
- WORTABET, W. T. (1983). *Wortabet's Arabic-English Dictionary* (4. Baskı). Beirut: Librairie du Liban.
- YAYLA, A. (1990). Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 45 (1), 335-385.
- YESÛ'Î, L. M. (1956). *el-Müncid fi'l-lüga ve'l-edeb ve'l-ulûm* (19. Baskı). Beyrut: el-Matba'atü'l-kâsûlikiyye.